

WERBŐCZY ISTVÁN A MOHÁCSI VÉSZ ELŐTT.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

A férfiú, kinek viszontagságos élettörténetét szándékozom megvilágítani, a hazai történelem legérdekesebb és legjelentékenyebb alakjaihoz tartozik.

Nagy embereink sorából már az által is kiválik, hogy nem az emelkedésnek rendes ösvényein, nem a születés kedvezései vagy a fejedelmi kegy által jutott a hatalom magaslataira, hanem a tömegek rokonszenve és saját szellemi felsősége emelte oda.

E mellett oly mély nyomokat hagyott közéletünkben, mint előtte és utána csak kevesen.

Emlékét nem homályosította el az idők folyása, miként a diadalmas hadvezérékét és a nagy főpapokét. Több mint három századon át megszokta volt a nemzet az ő tekintélyére hivatkozni, úgy a közjog fontos kérdéseinek tárgyalásakor az országgyűléseken, mint a perfolyam apró részleteinél törvénytársainkban.

De habár politicusaink és jogászaink szüntelen forgatták Werbőczy munkáját, és ajkaikon naponként megfordult neve; életrajza máig sincs megírva.¹⁾

¹⁾ Három önálló kiadvány foglalkozik ugyan Werbőczyvel, de mindannyi terjedelmére és tartalmára nézve egyaránt jelentéktelen. Ezek: *Wallaszky Páltól*: »Dissertatio historico epistolica de Stephano Werbőczio jurisconsulto Hungariae celeberrimo.« Lipsiae. 1768. — *Jankovich Miklóstól*: »Werbőczy István igazság fényébe helyeztetve.« Pest. 1829. *Palugyay Imrétől*: »Werbőczy rövid életrajza.« Buda, 1842. *Horvát István* 1819-ben »a Hármos törvénykönyv bevételeinek

Erre nem én vagyok hivatva. Az, a mit nyújtok, szintén nem életrajz. Csak töredék és vázlat, a melynek hiányaiért mindazáltal szerencsés kutatásaim eredményeiben némi kárpótlást nyújthatok.

I.

Werböczy István szerény köznemes családból származott, melynek ősi fészke a bereg-megyei Kerepecz helység volt, honnan eredeti nevét is kölcsönzé. Ősei között csak egyet találunk, a kinek hatása túlterjedett megyéjének határain. *Kerepeczi Barla* Zsigmond király udvarához került, és itt 1429 táján főasztalnoki helyettes volt.¹⁾ Ez testvérével *János deákkal* (Joannes literatus) jelentékenyen gyarapította családjának vagyonát. Száz forinton megszerzék Zovárd Lászlónak örököseitől az ugocea-megyei Werböcz helységben fekvő nemesi cúriát, a hozzátartozó birtokrészekkel.²⁾ — És azóta utódaik fölváltva éltek a Kerepeczi és Werböczi névvel.³⁾

Barla két fiút hagyott hátra. Az egyik János deák magtalanul múlt ki. A másiknak *Osvátnak* nejétől *Deák Apollóniától*⁴⁾,

---

harmadik századára« közrebocsátani készült »*Verböczi István Emlékezetét.*« De csak a második kötet jelent meg, melynek tartalma »Levélgyűjtemény Verböczi István Emlékezetéhez.« (360 lap). Az első kötet, az életrajz, úgy látszik el sem készült. Mert az, a mi a Nemzeti Múzeum kézirat-gyűjteményében föltalálható, csak első kezdetnek tekinthető.« Becses adalékokat közölt W. életrajzához gróf *Kemény József* és *Wenzel Gusztáv.*

¹⁾ Dapiferorum Regalium Vice-Magister.

²⁾ Az 1429. január 9-én a leleszi convent előtt kötött szerződés *Horvát Istvánnál.* 82. l.

³⁾ Egy 1510. évi oklevélben a következő hely fordul elő: »Olim Johannis literati de Kerepecz alias de Werböcz.« *Horvát Istvánnál.* 151. l.

⁴⁾ Ez még 1514-ben élt, a mikor Budáról Ugocsába utazván erőszakosan bántalmaztatott, a miért fia István pert indított. (*Szirmay. Notitia Comitatus Ugocea.* 106 l.) Némely újabb írónk Deák Apollóniát a Szapolyay-házzal rokonságba hozza, és ezen összeköttetésben keresi W. István politikai tevékenységének és emelkedésének magyarázatát. Azonban a két család között semmi összefüggés nincs. (L. *Nagy Iván.* Magyarország Családai. X. 186. l.)

négy fia maradt: *István, Ferencz, László és András.*¹⁾ Míg az utóbbiak ismeretlenül töltötték el éltök napjait, István hivatva vala döntő befolyást gyakorolni hazájának sorsára.

Születési évét nem ismerjük. Valószínűleg 1470 táján született.²⁾ Gyermekeveiről és ifjúkoráról hallgatnak emlékeink. Arról sincs tudomásunk, hogy melyik főiskolán nyerte tudományos kiképeztetését. Hihetőleg, Mátyás végéveiben vagy kevéssel halála után, a budai egyetemen tanult, és Paduában vagy Bolognában fejezte be jogtudományi tanulmányait.³⁾

A hazai törvények és jogi szokások, a cánoni és római jog alapos ismeretével sokoldalú műveltséget kapcsolt össze. Latinúl, görögül és németül folyékonyan beszélt.⁴⁾ Az ókori remekírók munkáiban otthonos volt. És a theologia terén sem érezte magát idegennek.⁵⁾

A természet kiváló szellemi képességekkel ruházta föl, a melyek oly tökéletes összhangzásban, mint ő nála, csak ritkán találhatók föl. Tiszta és éles ész egyesült ritka szónoki erővel, mely a tömegeket elragadja; merészség az új eszmék hirdetésében, óvatos számíttással; lelkesedés eszményi czélokért, finom érzékkel a gyakorlati élet igényei iránt.

Ily tulajdonok szükségkép nagy hatást biztosítottak neki kortársaira, főleg oly időben, mely a középszerűség színvonalán magasabban álló szellemekben annyira szegény vala.

Midőn 1498 elején első ízben találkozunk nevével, a kirá-

¹⁾ 1505-ben Ferencz, László és András mint Istvánnak testvérei (fratres carnales) és 1510-ben mint Osvátnak fiai említetnek. (Horvát Istvánnál. 140, 155. ll.)

²⁾ Ezt onnan következtetjük, hogy 1498-ban már közhivatalt viselt, és midőn 1541-ben sírba száll, aggastyánnak mondatik.

³⁾ Sem a bécsi egyetem anyakönyveiben, sem a krakói, bursa lajstromában nem találjuk nevét.

⁴⁾ »Fluenter perinde ac eleganter loquitur«, írja Frater Chrysologus de Valle Maria »Tractatus Specialis de linguarum utilitate« című 1518-ban kiadott munkájában.

⁵⁾ Az előbbi hirdeti Hármaskönyve, az utóbbit fellépése Wormsban. —

lyi cúriánál, vagyis a királyi törvényszéki irodájában, jegyzői tiszttel visel.¹⁾

Azonban kétségtelen, hogy jóval előbb saját megyéjében jelentékeny állást kellett volt magának kiküzdenie. És valószínű, hogy Ugocsa-megye már az 1495-ik évi, miként az utóbb tartott országgyűlésekre is követül küldötte, ekként alkalmat nyújtván, hogy jogtudományi ismereteit és szónoki képességeit érvényesítse.²⁾

II.

Az időpont, a mikor Werbóczy előtt a közélet kapui föl-tárúltak, a nemzet politicalai fejlődésében új kornak kezdetét képezi.

Mátyás király készítette azt elő. Ő a királyi hatalmat oly magaslatra emelte, a hol annak többé nincsenek valóságos korlátai. Egészen a renaissance hatása alatt állván, mintha politicalai tekintetben is Rómának ama fénykora képezte volna eszményét, midőn a köztársaság régi intézményei fönnállottak még, de csak arra szolgáltak, hogy a fejedelmi akaratot szentesítsék; midőn a tudomány és művészet virágzása a fensőbb szellemeket, rend és jólét a tömegeket, diadalok és hódítások az egész nemzetet kielégítették.

Mátyásnak csakugyan sikerült visszavarázsolni e fényes kort. De csak rövid időre. Alig hogy behunyta szemeit, máris romokba dőlt a mit épített, a nélkül hogy ismét vissza lehetett volna állítani a mit lerombolt.

Az olygarchiát sem megnyerni, sem megsemmisíteni nem volt képes, csak letiporta. Most újra fölkerekedett, és a szenvedett elnyomatásért a királyi hatalom megalázásában szerzett magának elégtételt.

¹⁾ Curiae Regiae Notarius. Horvát Istvánnál. 124. l.

²⁾ Minthogy Werbóczy 1499. július 27., 1500. június 1-én, 1501 elején, 1502. ápril 23-án és május 24-én kelt oklevelekben, midőn róla szólanak, nem czímeztetik többé cúriai jegyzőnek, és minden czím nélkül jó elő: valószínű, hogy a jegyzői tisztről lemondott és mint ügyvéd talált jól jövedelmező foglalkozást.

Ez nem volt nehéz föladat szemben oly uralkodóval, a milyent II. Ulászlóban választott magának a nemzet, a ki a hatalomvágyat teljesen nélkülözte, és az önérzetnek is igen csekély mértékével bírt.

Mindamellett az olygarchia uralma nem volt tartós.

A köznemesség csakhamar tapasztalta, hogy egy hatalmas király helyett száz lelketlen zsarnok uralkodik fölötte, a kik elég erők arra, hogy őt büntetlenül elnyomják, és magokat kötelességeik teljesítése alól kivonják; de nem képesek akár a nemzet függetlenségét Miksa császár törekvései, akár az ország épségét a törökök terjeszkedése ellen megóvtalmazni.

A köznemességet ekként előkészítették arra, hogy egy ambitiósus főúr, majd egy ékesszóló agitátor által a cselekvés terére vezetettve, az állami szervezet lényeges átalakítását kísértse meg.

Szapolyay István nádor, kinek Ulászló trónját köszönheté, azon volt, hogy családjának útát készítsen a trónra. A főnemesség támogatását nem remélhette. A Báthoryak, Kanizsayak, Perényiek, Újlakyak, parvenut láttak benne. És egyébként is a nemzeti királyság eszméje, Mátyás óta, nem volt népszerű körökben.

Annál nagyobb varázshatalmat gyakorolt ez eszme a köznemességre, mely nem kevésbbé gyűlölte az olygarchia féktelenségét, mint a külföldi befolyást; és jól tudta, hogy mindkettőtől csak egy nemzeti király szabadíthatja meg.

Ósi jogaira támaszkodva, és számerejében bizva, megfelelő részt kezdett követelni a kormányhatalomban, mely ekkoráig a főrendekből álló királyi tanács kezei között volt.

A törekvés, mely a köznemesség hatalmát a főrendek rovására gyarapítani célozta: legelőbb az 1495-iki országgyűlésen nyilatkozik, és az országos (nyolczadi) törvényszék átalakításában vívja ki első sikereit. Míg ugyanis előbb annak üléseiben az ország rendes bírái és ítélőmestereik mellett, az összes főpapoknak és főuraknak, de csakis ezeknek volt szavazatuk; most határozottatott, hogy a király a rendes bírák mellé húsz ülnököt nevezzen ki hármat a főpapok, hármat a világi főurak és tizennégyet »*a jóbirtokú, tisztességes nemések*« sorából.¹⁾

¹⁾ A VIII. czikk.

Együttal megállapítottat, hogy jövőben a nemesség ne követek által képviseltesse magát az országgyűléseken, hanem fejenként jelenjék meg.¹⁾

A tömegesen megjelenő nemesség képes volt nyomást gyakorolni a főrendekre, kivált midőn ezeknek egy része is hozzá csatlakozott. És csakugyan mindjárt az első alkalommal kizsákmányolta hatalmát. Az 1498-ik évi országgyűlés a nyolczadi törvényszék főrendű ülnökeinek számát hatról négyre szállította le, ellenben a köznemes ülnökök számát tizennégyről tizenhatra emelte; kinevezésök most már nem hagyatott a királyra, hanem ő reá és »az országra« együttesen ruháztatott.

Még nagyobb horderejű volt az az intézkedés, mely szerint az ülnökök a *királyi tanácsban* is ülést nyertek. Ugyanis határoztatott, hogy az összes ülnökök fele állandóan az udvar mellett tartózkodjék, és a királyi tanácsba, valahányszor az egész országot érdeklő ügyek tárgyalatnak, rendesen meghívassék.²⁾

Ezzel a köznemesség döntő befolyást nyer a végrehajtott hatalomra, és érvényre emeli azon az elvet, hogy e befolyás egyaránt illeti meg őt és a főrendeket.

De ezen vívmánynyal nem elégedett meg. Ki akarta még mutatni, hogy törekvései az olygarchia illetéktelen túlsúlya és nem a korona tekintélye ellen irányulnak. Erre kedvező alkalmat szolgáltatott a főrendek.

Ugyanis az 1492-ik évi országgyűlés a király jószág-adományozási jogát akként korlátozta, hogy száz jobbagyteleknél nagyobb birtokokat csak »a főpapok és főurak tanácsával« adományozhatott.³⁾ És az ezen végzés ellenére tett adományokat, az 1495-ik évi országgyűlés, a király nem csekély megalázásával, érvényteleneknek nyilatkoztatta.⁴⁾

Most az alsó nemesség kimondotta, hogy ama megszorítást »*illetlennek és meg nem engedhetőnek*« tartja; minélfogva egy cikket iktatott a törvénykönyvbe, mely a királynak korlát-

1) A XXVI. cikk.

2) A II. és VII. cikk.

3) A IX. cikk.

4) A II. cikk.

lan adományozási jogát született magyarok irányában visszaállította. ¹⁾

De a köznemesség ugyanakkor nem feledkezett meg arról sem, hogy ragaszkodásának a nemzeti királyság eszméjéhez kifejezést kölcsönözzön, és kijelentse, hogy azon esetre, ha Ulászló fiörökös nélkül halna el, a Miksa császár örökösödési jogait biztosító szerződéseket érvényteleneknek tekintendi. A törvénykönyv egy végzése elrendeli, hogy valahányszor a magyar király fiörökös nélkül talál kimúlni, az utódnak megválasztása végett tartandó országgyűlésre a külhatalmak követői ne bocsáttassanak, minthogy rendszerint az urak és egyéb hazafiak elcsábításán szoktak munkálkodni. ²⁾

Habár nem mutatható ki, hogy Werbőczy ezen gyűlés végzéseire befolyást gyakorolt; helyes, kitűnő történetirónk és jogtudósunk Szalay Lászlónak észrevétele, hogy ezen végzések, miként szabatos formájokból is láthatni, »egy hatalmas értelmiség« művei, a ki nem más mint Werbőczy. ³⁾

És csakugyan az ismertetett végzések magokban foglalják azon politica alaponásait, melyet Werbőczy majdnem félszázadra kinyúló pályáján következetesen és híven követett. Azon hazafiakhoz tartozott, kik vérvő szívvel látták, miként sülyed mind mélyebbre az ország; a kiknek lelke fölháborodott a király tehetetlenségén és az arisztokratia önzésén. Életcélzúl tűzte ki magának: előkészíteni és mihelyt alkalom nyílik keresztül vinni egy nemzeti királynak megválasztását; továbbá túlsúlyt biztosítani az alsó nemességnek a megyében és az országgyűléseken, a törvény székekben és a királyi tanácsban.

És csak oly hatalmas értelmiség, melyet elragadó ékesszólás és politicai ügyesség támogatott, volt képes megindítani az alsó nemesség könnyen föllelkesíthető, de nehezen fegyelmezhető tömegével egy tervszerű actiót, melynek nem annyira sikerei meg-

¹⁾ Az 1498-ik évi XXVI. czikk, idézve az 1492-ik évi végzést, így szól: »Quod Dominis *Regnicolis* videtur inconveniens et illicitum.« A »*Regnicolae*« kifejezés a köznemességet jelöli, megkülönböztetésül a főrendektől.

²⁾ A XLV. czikk.

³⁾ Magyarország Története. III. 422. l.

lepők, mint az óvatosság és mérséklet, melyet azok értékesítésében tanúsít.

Az 1500-ik évi Szent-György napjára egybehívott pesti országgyűlésen *Werböczy*-vel, mint az alsó nemesség panaszainak és sérelmeinek tolmácsával találkozunk. Ő szerkeszti a királyhoz intézett föliratot, melyben fölkéri, hogy a főrendeket banderiumjaik kiállítására, a főpapokat a tizedek behajtása körül a régi szokás megtartására szorítsa stb.¹⁾ A törvénykönyv ezen sérelmeket orvosolni,²⁾ és miként a királyi előszó mondja, a »szétrongyollott és megfogyott ősi szabadságot« visszaállítani igyekszik.

Az 1501-ik évi május elején tartott országgyűlésén is jelen volt *Werböczy*.³⁾

A következő évben pedig *Péter* szentgyörgyi és bazini gróf, mint országbíró és erdélyi vajda mellé *ítéllmesterré* nevezetik.⁴⁾

Az itéllmestereknek úgy főnökük itélőszékénél, mint a nyolczadi törvényszékeknél is fontos hatáskörük volt. Ők vezették és intézték az egész perfollyamot; ők idézték meg és hallgatták ki a feleket és tanúkat; ők voltak az előadók, és fogalmazták az ítéleteket; végre mint bírácoknak szavazatuk volt. E mellett az ország-

---

¹⁾ A budapesti egyetemi könyvtárban »*Analecta saeculi XVI.*« czím alatt kézirat gyűjtemény őriztetik, mely *Werböczy*nek számos iratait tartalmazza; s ezek között egy ily czíműt: »*Regnicole ad Regiam Maiestatem.*« Kezdeté így hangzik: »*Quoniam infinite sunt querimoniae, quibus aures Maiestatis Vestre impulsare cogimur, que adeo dietim augmentantur, ut eas perscribere non sufficimus, sed supplicamus Maiestati Vestre, . . . ut ea continencias et articulos decreti sui per omnia obseruare ac per alios obseruari facere dignetur.*« Bár az iratnak datuma nincs, tartalmának az 1500-ik évi törvénykönyvvel való összevetése kétségtelenné teszi, hogy ezen országgyűlésen mutatták be a királynak.

²⁾ L. a XXI. XXIX. XXXI. cikkeket.

³⁾ Erre utal egy fogalmazat-töredék a budapesti egyetemi könyvtár kéziratában.

⁴⁾ Először 1502. november végén (octavo die diei dicti quindécimi diei prescripti festi b. Martini Episcopi) Ulászló király egy ítéllévelének hátlapján találkozunk vele mint protonotáriussal. (A kamarai levéltárban.)

gyűlés alsó táblájánál¹⁾ a jegyzői tisztet viselték, teendőikhez tartozott a fölliratok és végzések fogalmazása.

III.

Werbőczy ily minőségben volt jelen azon fontos országgyűlésen, mely az 1505-ik év Szent-György napjára a Rákos mezejére hívatott össze.

A király ezen év kezdete óta folytonosan betegeskedett. És minthogy csak egy leánygyermek volt, úgy látszott, hogy rövid idő múlva a nemzet ismét királyt fog választani.

Szapolyay István már több év óta nem volt az élők között; 1499. év végén halt meg. Azonban nagyratörő terveit örökségül vette át neje, *Hedwig* tescheni hercegnő, kiben sem buzgalom, sem ügyesség nem hiányzott. Nem kímélt áldozatot, hogy magának párthíveket toborzzon.²⁾

Mig Corvin János fia Kristóf életben volt, a köznemesség egy része ő reá függesztette szemeit, hozzá csatolta reményeit, és tőle várta majdan nagyatyja fényes uralkodásának fölújulását.³⁾ Hedwig hercegnő fölfogta, mily előnyére válhatik családjának, ha ezt a Hunyady-ház sarjaival összeköttetésbe hozza. Emiatt 1505 elején, a néhány hónap előtt elhunyt Corvin Jánosnak özvegyével szerződésre lépett, mely szerint ifjabb fiának Györgynek eljegyzé János herceg leányát Erzsébetet, a kire, ha

¹⁾ Kétségtelen, hogy ezen korban a köznemesek már elváltak volt a főrendektől, és az országgyűlés két táblára való fölosztása befejezett tény volt. Más alkalommal fogom ezt tüzetesen kimutatni.

²⁾ *Herberstein Zsigmond*, ki utóbb mint Miksa és Ferdinánd követe gyakran fordúlt meg a magyar udvarnál, írja: »Graf Hans ward durch sein mutter. . . ain sinraiche Fraw dahingewisen nach der Hungarischen Cron zu trachten. Die zohe an sich die ansehnlichste Adl in allen Spanschaften mit Provisionen und Artgolasch, das ist Jar oder Dienstgelt.« (Önéletrírásában. *Fontes Rerum Austriacarum. Scriptorum.* I. 103. l.)

³⁾ *Szerémi György* emlékiratában olvassuk: »Et vulgus hungarorum soepissime clamabant Christophorum ducem fore in Regem Hungarie. Hec fama valde vigebat inter colonos Hungarorum.« (Wenzel G. kiadása. Magyar Történelmi Emlékek. Írók. I. 40. l.)

testvére Kristóf, örökösök nélkül mül ki, a család összes birtokai szállanak.

Hedwig hercegnő azért kereste *ifjabb* fia számára Hunyady Mátyás unokájának kezét, mert, az idősebbre *János grófra* nézve még fényesebb házassági tervet szőtt. II. Ulászló leányának, Anna hercegnőnek kezét öhajtotta neki megszerezni.

Hogy a király és neje hajlandók legyenek e tervet felkarolni, arra legczélyszerűbb eszköznek mutatkozott: meggyőzni őket a felől, hogy a nemzet sem Miksát, sem más idegen fejedelmet uralkodójául nem fog elismerni, és biztos kilátásba helyezni, hogy ha leányuk Szapolyay Jánosnak nejévé lesz, ezzel a magyar trónra fog jutni.

Az 1505-ik évi országgyűlés volt arra kitzúve, hogy a tizennyolcz éves János gróf magát a királynak és az ország rendeinek bemutatassa, egyúttal Anna kezét ünnepélyesen megkérje.

Mind ő maga és anyja, mind házának hívei mindent megtettek, hogy megjelenésének fénye, kíséretének száma és meleg fogadtatása az udvarra mély benyomást tegyen.

Werbüczy e mozgalmak egyik legjelentékenyebb tényezője volt. A czélok és érdekek azonossága a Szapolyayak természetes szövetségesévé tette, s az maradt haláláig.

Hasonló következetességgel működött ez irányban, vele mindig karöltve *Zobi Mihály*, ki a köznemességnek egyik legbefolyásosabb vezére volt. ¹⁾ Ott találjuk őt mindig az ország tanács választott ülnökei között. Több éven át mint honti főispán működött, ²⁾ majd a bácsi gyűlésen országos kincstárnokká választatott.

Terjedelmes birtokai voltak az ország több megyéjében. És bőkezűsége nem ismert határt, hol pártjának szolgálatot kellett tennie.

---

¹⁾ Zobi Mihály atyja, Péter, Mátyás király alatt a »Magnificusok« sorába tartozott. Mihálylyal először egy 1469-ik évi oklevélben találkozzunk, (tehát jóval idősebb volt Werbüczynél). 1493. octóber 12-én Pesten házat vásárol.

²⁾ 1506 és 1510 mint honti főispán okleveleket állít ki. (A kamarai levéltárban és a Múzeum kézirat gyűjteményében.)

Leginkább tapasztalta ezt — mint látni fogjuk — Werbőczy, ki iránt első fellépésétől kezdve atyai jóindulattal viseltetett. Csakhamar benső barátság csatolta őket egymáshoz, mely kiállva sokféle megpróbáltatásokat, túlélve a jó és balszerencse tragicus váltakozásait, három évtizeden át zavartalanul fennállott.

Werbőczy és Zobi fölhívására, több megye jelentékeny lovas csapatokat küldött Pestre, Szapolyay János fogadására, ¹⁾ a kit midőn a királyhoz vonúlt, mintegy 2000 lovas környezett. ²⁾

Ily körülmények között nem lehet meglepő, hogy a köznemesség az országgyűlési tárgyalásokban magával ragadja az arisztokrátiát, és Werbőczynek sikerül egyhangúlag elfogadtatni egy végzést, mely erőteljesen utasítja vissza az ausztriai ház örökösödési igényeit, és a nemzet hő vágyának teljesülését kilátásba helyezi.

Kinyilatkoztatják, hogy ők »az ország rémséges szétrongyolásának és jelen csúfságos pusztulásra jutásának főokát az idegen urakban és királyokban találják, kik magán ügyeikkel foglalkodva, nem hogy megtanúlták volna a szittyá népnek erkölceit és szokásait, . . . örömelebb dologtalanságra és nyugalomra, mint fegyverforgatásra adták magokat.« Ekként egymás után elvesztek az ország melléktartományai és végvárai. »Mind ez — így szólnak — távolról sem történt volna, ha a magyar nép, saját kebeléből választott volna alkalmas királyt magának . . . Azok közül, kik a magyar nemzet törzsökéből emeltettek a királyi polczra, egy sem ütött csorbát az országon, hanem hasz-

¹⁾ Nógrád-megye adószedőinek 1505—1508-ik számadásaiban a következő tétel fordul elő: „Item prenominitis 60 equitibus pecunias ad sex menses et medium mensem, primo utputa ad dietam festi beati Michaelis Archangeli 1505, *quando scilicet dominus Comes Scepusiensis Budam, vel potius ad Pesth in dietam venit.* . . .« (Analecta saeculi XVI.)

²⁾ Marino Sanuto-nál 1505. november 4-én olvassuk: »Di Hungaria di Zuan Francesco Benedoti Secretario nostro date a Buda et fo cinque letere molto copiose, zercha quella dieta si faceva di baroni e prelati de li; et come era venuto il conte paladin, zovene di età di anni 15, con cavali 2000., con gran reputacion, a far reverencia al re.« (A bécsi titkos levéltárban.)

nára voltak és öregbitették; holott az idegen nemzetből behozottak nemcsak veszélybe ejtették, hanem olykor-olykor, kegyetlen ellenségként a hazafiak ellen irgalmatlanul dulakodva, e népet tenger gyalázatba is süllyesztették. Ezen roppant bajnak és mindnyájunk kárának valahára elejét akarván venni, nehogy azon esetre, ha e világból fiörökösök nélkül találna kimúlni jelen legkegyelmesebb urunk . . . bárki az idegen fejedelmek közül ezen országot erőszakosan bitorolja, és bennünket örök szolgaságra vessen; . . . rendeljük: hogy mostantól fogva örök időkre, valahányszor és valamikor ezen ország fejedelmétől és királyától megfosztatik, fiörökösök, kikre az ország törvényhez és szokáshoz képest szállani fogna, nem maradván, akkor s mindannyiszor semmiféle külföldit királyunkul nem választunk, hanem csak illetén hivatalra képes és alkalmas magyart . . . urunkul és királyunkul fogadandunk.«

Továbbá elhatározták, hogy ha Ulászló fiörökös nélkül halna el, és valamelyik idegen fejedelem kísérletet tenne fegyver hatalmával helyezni magát a trón birtokába, az egész ország tartozzék ellene fölkelni. Végre ha az ország lakosai között találkoznék, a ki jelen végzés ellen cselekedni merésznel, mint hűtelen és az ország ellensége, örökös szolgasággal lakoljon.¹⁾

Ezen végzést *Werböczy* fogalmazta, ő hirdette ki, és magya-

---

¹⁾ Ezen végzés nem a törvénykönyvbe igtattatott, hanem egy külön (octóber 12-én kelt) oklevélbe, melyet az országgyűlésen jelenlevő összes főrendek és nemesek aláírtak, és melyet az országbíró — illetőleg ítélmestere *Werböczy* — minden megye számára hiteles átiratban megküldött. Ki van adva *Battlyányi*, *Pray*, *Katona* nagy munkáiban, magyar fordításban *Jászaynál*. — Az országgyűlés egyéb végzései nem ismeretesek. A velencei köztársaság Budán levő titkárának idézett jelentésében, illetőleg a *Marino Sanuto* által adott rövid kivonatban, ezeket olvassuk: »Che la dicta era sta expedita, videlicet decreto, che sil re muor senza fioli maschi, sia electo pel re uno de baroni di Hungaria e non altri; item che li benefici et abatic eclesiastice non si dagi altri cha Hongari . . ., et altri ordeni ut in capitulis. Et par che inteso tal cosa la raina, dimando a li baroni quello saria di lei poi la morte del re, e fo decreto che lavesse lintrada a il re, che ducati 50 mila in ista, et la fiola sia maradita secundo il suo grado era. Ut in literis longe e molto copiose.« (Sajnos, hogy e levél elveszett).

rázta meg magyar nyelven. ¹⁾ Bizonyára az ő ékesszólásának volt köszönhető az is, hogy létrejött, és azok által is aláíratott, a kik még rövid idő előtt az ausztriai házzal kötött örökösödési szerződések létrehozásán fáradoztak.

A Szapolyay-párt ezen jelentékeny szolgálatért fényes tettel bizonyította be háláját. Nemzeti jutalmat szavaztatott meg részére. Az országgyűlés ugyanis, mely a közszükségek fedezésére minden jobbágytelket 50 dénárral adóztatott meg, ezenkívül még két dénárt ajánlott, s az abból befolyó összeget Werbőczynek szánta. ²⁾

Ezen ajánlat pénzértéke igen jelentékeny volt, a mennyiben biztos számítás szerint a várható összeg a 8000 forintot megközelítette. ³⁾ Azonban fontosságát emeli az a körülmény, hogy országgyűléseink történetében ez az első eset, a mikor magán ember jutalmazására adó szavaztatik meg. Ez eset utóbb Werbő-

---

¹⁾ Istvánffy úgy tudta, hogy a fennebbi végzést »nec quoquam contradicere auso latam, Stephanus Verbecius, Regni pretor, eloquens sed factiosus vir, statim publicavit, Reipublicae conservandae praetextu, ut ajebat, re autem vera, ut Joannis Zapoliani . . . ambitioni libidinique viam aperiret.«

A Bereg-megye részére készült átiratban az országbíró említi, hogy az oklevél »coram eisdem dominis et Regnicolis . . . in ipso campo Rakos ad legendum pariter et sermone vulgari declarandum fuissent exhibite.« (Tudománytár. 1839. júliusi füzet. 61. l.)

²⁾ A budapesti egyetemi könyvtár »Analecta saeculi XVI.« című kéziratgyűjteményében a nógrád-megyei adó behajtásáról szóló 1505—7. évi számadások találhatók, a melyekben a következő fontos helyet találjuk: »Ex restancia trium contribucionum ab anno domini 1505. incipiendo usque 1508. exclusive, in sortem et rationem bonorum Magistri Stephani Prothonotarii cedunt fl. 34. d. 80. Quos ipse, pretextu et ratione illorum duorum denariorum, quos Universitas Nobilium tocius Regni Hungarie in campo Rakos eodem anno sibi obtulerat, et quos domini quoque Nobiles huius Comitatus eidem reddi comiserant, pro se reseruaui atque recepit.«

³⁾ Ugyanis az 1507-ik évi országgyűlés a nyolczadi törvényszék 8 főrangú ülnökének egyenként 700, és 16 köznemes ülnökének egyenként 300 forint fizetést rendelve, ezen 10,200 forintra rúgó szükséglet fedezésére minden jobbágytelekre csak három dénárt vetett ki.

czynél még kétszer ismétlődik, és soha többé nem fordul elő. ¹⁾

A mi minden egyéb adatnál nagyobb világot vet azon hatalomra, melyet Werbőczy politicalai pályafutásának már kezdetén a köznemességre gyakorolt.

Ezt megtartotta a következő országgyűléseken is. Lajosnak születése meghiúsította ugyan a Szapolyay-párt reményeit, és a rákosi végzés által biztosított előnyöket is kérdésessé tette; de ennek daczára következetes szívóssággal működött a köznemesség politicalai jogainak és súlyának gyarapításán. E tekintetben, az 1507-ik évi országgyűlésen egy fontos lépést tett előre, midőn az országtanács szervezetét részletesen szabályozta. Megállapítatott, hogy mind a főrendű, mind a köznemes ülnökök ²⁾ csak három esztendő tartamára választatnak, a mely idő leteltével újra megválaszthatók. A király köteles az ülnököket a tanács minden ülésére meghívni, és az ország összes közügyeit az ő hozzászárulásukkal intézni el. A mit nélkülök határoz, *érvénytelennek tekintendő.*

Az ülnökök úgy a király, mint az országgyűlés irányában esküvel kötelezik magukat, hogy a király érdekeit, a közjót és az ország szabadságát mindenkor hiven szem előtt tartandják. Ha valaki közülök a tanácsban a közjó és az ország szabadsága ellen vét, társai kötelesek jelentést tenni a legközelebbi országgyűlésnek, mely a bűnöst személyében és jöszágaiban büntetni fogja. ³⁾

Míg ekként az országtanácsnak, és abban az alsó nemességnek befolyása a végrehajtó hatalomra teljesen meg volt alapítva; ugyanazon országgyűlés arról is gondoskodott, hogy az aristokratia hatalmával, melyet a nagy vagyonnak köszönhetett, a köznemesség elnyomására vissza ne élhessen.

»Mintthogy ekkoráig — így szól egy törvényczikk — né-

¹⁾ 1518-ban öt dénárt ajánlottak s hét évvel utóbb a hatvani gyűlésen ismét 25 dénárt, de az utóbbiról, a királyné javára lemondott.

²⁾ Ezeknek száma véglegesen 16-ra, azoké 8-ra lett határozva, úgy, hogy az ország négy kerületének mindegyikét az országtanácsban egy főpap, egy főúr és 4 köznemes képviselte.

³⁾ A III. V. és VII. czikk.

mely hatalma sak az ország törvényeit nyilván és vakmerően gyakorta megsértették; a mennyiben ily esetek jövőben előfordulnának, ha az illető egyházi személy úgy javadalmától, ha pedig világi úgy jószágaitól fosztassék meg, és mint a király és az ország iránt hűtelen, száműzessék. Ha a király a vétkeket megbüntetni vonakodnék: a kevésbé hatalmasokat a fő- és alispánok a megye községének segítségével fékezzék meg, és jószágaitat bocsássák prédára; a hatalmasabbak ellen pedig, a megye községének fölhívására, az országbíró vagy az országos főkapitány vezesse a rendelkezésére álló haderőt. ¹⁾

A főkapitány, kiről itt szó van, Szapolyay János, a kire éppen ezen országgyűlés ruházta a fontos tisztelet.

Mindezen sikerek után, a Szapolyay-párt, és első sorban Werbőczy, kiváló tanúbizonyságát adta eszélyességének a következő évben, midőn a király óhaját, hogy Lajos herceg megkoronáztassék, nem ellenezte. Azonban ennek daczára, Ulászló állhatatosan vonakodott leányának kezét az ifjú grófnak ígérni.

Némi kárpótlást nyújtott a Szapolyay-háznak és pártjának, hogy Zsigmond lengyel király — II. Ulászlónak testvér öccse — János grófnak testvérét Borbálát nőül vette, (1512) bár a magyarországi udvari párt mindent megtett, hogy a házassági tervet meghiúsítsa. ²⁾ Maga Miksa császár is ezen túl fokozott aggodalommal nézett azon eshetőség elé, ha II. Ulászlót és fiát a halál elragadná; mert attól tartott, hogy ama házasság Szapolyaynak a trón elnyerésére külsegélyt is helyezett kilátásba. ³⁾

Azonban hatalmának tetőpontjára 1514-ben emelkedett a Szapolyay-párt, akkor, midőn a pórlázadás vezéreit János gróf semmisítette meg. Oldala mellett ott találjuk a válságos küzde-

¹⁾ A VIII. czikk.

²⁾ Az erre vonatkozó diplomatai iratok ki vannak adva az »Acta Tomiciana« című lengyel okmánygyűjtemény első kötetében.

³⁾ *Herberstein* írja: »Hat Khaiser Maximilian gedacht, Khunig Sigmund würde seinen Schwager Graf Hünnsen zu seinem fürnemen befürdern.« (i. h. 103. l.)

lemben *Werböczyt*, ki, úgy látszik, jelentékeny fegyveres csapatot állított ki, melynek költségeit részben kölcsön vett pénzből fedezte.¹⁾

IV.

A pártok küzdelmei közepette Werböczynek alkalmá nyílt oly munkának létrehozására, melylyel úgy hazájának, mint pártjának lényeges szolgálatot tett, es nevét megörökítette. Megírta »*Magyarország szokásos jogának hármaskönyvét.*«

A magyar magánjog eredetileg csaknem kizárólag szokásos jog volt.

Ily állapotnak sokféle hátrányos következményei voltak; a legfőbb: az érvényben levő jog bizonytalansága. A jogelvek és jogszabályok iránt, a törvények, rendeletek és szokások értelmezése körül, bírák, ügyvédek és felek között folytonosan kétségek merültek föl, és viták támadtak. Némelyek írott törvényekre, mások az ellenkező szokásra hivatkoztak. És bármit hozott föl az egyik fél, a másik képes volt kimutatni, hogy más bírák a törvényt vagy szokást másként értelmezték. Ily körülmények között, nem lehet meglepő, ha olvassuk, hogy a perlekedők gyakran, nagy fegyveres kísérettel betörték a törvényszékek tanácsstermeibe, hol lármával és fenyegetéssel igyekeztek Themis serpenyőjét a magok részére hajlítani.²⁾

Az írott jog hiányából származó bajok egy vaskezű és igazságos király uralkodása alatt még tűrhetőek voltak; de szükségkép elviselhetetlenekké lettek II. Ulászló alatt.

Ennek folytán az ország rendei sürgetni kezdték a jogelveknek és jogszabályoknak rendszeres összeállítását.

Az 1498-iki országgyűlés, Horváth Ádám ítélőmestert bizta

¹⁾ *Werböczy* 1516. márcz. 2-án egy nógrád-megyei birtokrészt enged át Sywli Ethele Miklósnak és Ferencznek, mind hűséges szolgálataikért »*tum vero pro illis 600 fl. auri, quos ipse . . . a prefatis . . . ad certorum negociorum suorum in transacta potissime sediciana rusticana expeditione leuasset.*« (Hazai Okmánytár. II. 402. l.)

²⁾ V. ö. Ulászló király oklevelét, melylyel a Tripartitumot meg erősíti.

meg e fontos munkával. ¹⁾ De mivel annak elkészítésével késétt, és valószínűleg azért is, mert azon meggyőződés emelkedett érvényre, hogy a föladat megoldása egy embernek erőit meghaladja, az ország rendei, azt két évvel utóbb, a nyolczados törvényszék összes ülnökeinek tették köteleességévé. ²⁾

Ezen kísérlet sem vezetett eredményre. Több mint egy évtized telt le, anélkül, hogy a munka elkészült volna. ³⁾ Végre II. Ulászló Werbőczyt hívta föl, hogy »az ország jogait, törvényeit, szokásait, elfogadott és megerősített rendeleteit gyűjtse egybe, és fejezetek s címek szerint állítsa össze.«⁴⁾

Föladata tehát nem az volt, hogy a törvényeket összegyűjtse; az összes érvényben levő jogot kellett írásba foglalnia. Nem a törvények gyűjteményét adni, sem törvénykönyvet dolgozni ki, hanem *jogkönyvet* szerkeszteni. Werbőczy tehát első sorban az országban divatozó szokásokra és törvénykezési gyakorlatra mint főkéntforrásokra, volt utalva; de az országos törvényekből, királyi kiváltság-levelekből, helyhatósági statútumokból, a római és cánoni jog elveiből is sokat kellett merítenie. ⁵⁾

Ki kellett terjeszkednie közjogi tárgyalásokra is; így minden a nemességről, az apostoli királyi kegyuri jogairól szól. De mindez szoros összefüggésben áll föladatával: a bírának, ügyvédeknek és perlekedőknek kézikönyvet nyújtani, mely minden fölmerülő esetben biztos tájékozást nyújtson.

És a munka ezen kívánalmaknak teljesen megfelelt. Közül negyedfél százados gyakorlat hirdeti ezt.

Más kérdés az: vajjon mennyiben volt Werbőczy munkájának tartalma megegyező az akkoron tényleg érvényben levő jogelvekkel és uralkodó szokásokkal? Ezt ma már nehéz kimutatni. Minthogy éppen az alkalmazott jogelvek és jogszokások különfélesége, sőt gyakori ellenkezése tette szükségessé a Werbőczyre bízott munkát, tág tér nyílt egyéni felfogásának érvényesítésére,

¹⁾ A VI. cz.

²⁾ Az 1500-ik évi X. czikk.

³⁾ Bár az 1504. és 1507-iki országgyűlések sürgették.

⁴⁾ A királyi megerősítő oklevélből.

⁵⁾ Ezt Werbőczy maga mondja előszavában. V. ö. *Wenzel Gusztáv*.

»A magyar magánjog rendszere«. (Pest, 1872.) I. 75. és kk. 11.

Valószínű és természetes, hogy politikai iránya nem maradt hatás nélkül munkájára. Ez az alsó nemességre nézve nagy mértékben előnyös, közjogi állásának és politikai súlyának megszilárdítására igen alkalmas volt; igényeinek kiküzdésére hatalmas fegyvert nyújtott kezébe.

Ugyanis szabatosan és határozottan hirdeti: hogy a főpapok és egyéb egyháziak, továbbá a bárók, országnagyok és nemesek mind nemességükre, mind jószágaikra nézve egyenlő szabadsággal, mentességgel és kiváltsággal bírnak; ugyanazon törvényekkel, szokásokkal és pörlekedési renddel élnek; egyedül a vérdíj mennyiségére nézve áll fenn közöttük különbség. ⁴⁾ Habár ez kétségekívül élt a nemzeti köztudatban, ily szabatosan és erőteljesen először formulázott.

Arra, hogy oly munkálatot, mely ezt az elvet fölállítja, a király és az aristokratia ellenmondás nélkül fogadjon el, Werbőczy igen szerencsésen választotta meg az időpontot: a pórlázadás leküzdése után, az 1514-ik évi octóber 18-ára kihirdetett *országgyűlést*.

A pórlázadás főleg az aristokratia ellen volt irányozva. Az alsó nemesség soraiból is számosan küzdöttek Dózsa zászlaja alatt, de a nagy többség vitézül küzdött ellene. Vezére Szapolyay János döntötte el a küzdelmet, és hívei nem egészen alap nélkül magasztalták az ország szabadítója gyanánt. Az udvar és aristokratia, most midőn a súlyos csapás és a rémület hatása alatt állott, midőn a közös ellenfél a jobbagyosztályt eltiporni készült: belátta, hogy kimélni kell az alsó nemességet és megnyerni vezéreit. A két párt tusája egy pillanatra szünetelt. Rövid fegyverszünet állott be, melynek tartama alatt Szapolyay János volt a helyzet ura.

Az országgyűlésen az ő befolyása volt uralkodó. Bizonyítja ezt a kivételes rendszabály, mely az ő kezeiben levő koronájának visszaváltása tárgyában hozatott. ²⁾

¹⁾ I. rész, 3-ik czikk.

²⁾ Az I. czikk megállapítja, hogy a kik királyi javakat és jövedelmeket bírnak, azokat rögtön bocsássák vissza; a király azután számoljon velök, és tartozását részletenként törleszsze. De Szapolyay Já-

Midőn tehát Werbőczy a Hármaskönyvet bemutatta, mindenki előre látta, hogy az változatlanul el fog fogadtatni. Az olygarchák hihetőleg duzzogtak, de a munkálat visszautasításának, sőt még módosításának lehetőségére sem gondoltak.

Az, hogy megvizsgálására egy tíz tagból álló országos bizottság küldetett ki, pusztá formalitás volt. Egy főpapon és egy főuron kívül a köznemesség soraiból állítottatott össze.)

A többség Werbőczy kartársaiból és benső barátaiból állott — Zobi Mihály is közöttük volt, — kik rég megszokták szellemi fensősége előtt fejet hajtani, és a kik Werbőczyt a munka folyamában tanácsukkal, fölvilágosításaikkal támogatták.²⁾ Egyébként a néhány nap, melylyel rendelkeztek, a munkálat komoly tanulmányozására és megvitatására nem lehetett elegendő.

És így, midőn az országgyűlés elé terjesztett jelentésök ben kimondották, hogy a Hármaskönyv »az ország törvényeivel és megerősített szokásaival teljesen megegyez« : kétségkívül oly véleményt nyilvánítottak, mely iránt kiküldetésök előtt is tisztában voltak magokkal.

Az országgyűlés, vita nélkül, egyhangúlag fogadta el a bizottság véleményét. Mire a főrendek és nemesek testületileg megjelentek a király előtt, és felkérték, hogy »ama könyvet és egész tartalmát . . . elfogadni, jóváhagyni, és úgy ő nekik, mint utódaiknak is örökérvényű törvény és szokás gyanánt szolgálandót, királyi tekintélyének és hatalmának teljességével megerősíteni méltóztassék.«³⁾ Ugyanakkor az országgyűlési végzése k egy pontja szintén felkérte, hogy »az ország jogait olvastassa meg,

---

nosra nézve kivétel tétetik. Ő a királyi javakat és jövedelmeket csak a zálogösszeg teljes lefizetése után tartozzék visszabocsátani ; e célra a rendek országos adót vetettek ki.

¹⁾ Ezek a következők : Várday Pál budai prépost és királyi kincsi tárnok, Batthyányi Benedek budai várnagy, Mektei György királytitkár, továbbá az alnádor, a három ítélőmester, a kir. ügyigazgató, és a nyolczadi törvényszék két ülnöke : *Zobi Mihály* és Dombói Pál.

²⁾ Ezt kiemeli Werbőczy a nyomtatásban közrebocsátott »Hármaskönyv« előszavában.

³⁾ A királyi megerősítő oklevélben.

hagyja helyben és megpecsételve küldje el az ország összes megyéihez.«¹⁾

A király a maga részéről szintén vizsgálatnak vetette alá a Hármaskönyvet. De ezen eljárás sem bírta a komolyság föltételeit. Mert Ulászló már egy-két nap múlva²⁾ kinyilatkoztatta, hogy »az ama könyvben foglalt összes fejezetek, címek, és cikkek . . . helyesek és tisztességesek«, hogy azok »az ország megerősített szokásaival és jogaival megegyeznek, sőt ezeket szóról szóra tartalmazzák.« Ennek folytán november 19-én a Hármaskönyvet megerősítette, és elrendelte, hogy mindez, a mi abban foglaltatik, örök időkre érvényes törvény, jog és szokás gyanánt fogadtassék el.

A király ezt élő szóval is előadta az országgyűlésnek, ígérvén, hogy a Hármaskönyvből minden megyének egy példányt fog küldeni. A rendek örömük élénk kifejezése mellett, — cum plausu — vették tudomásul a királyi nyilatkozatot, és elégtlenül oszlottak szét.³⁾

Azonban a királyi ígéret nem ment teljesedésbe. Ulászló a Hármaskönyvnek megpecsételt példányait nem küldötte szét a megyéknek, és így kihirdetése elmaradt, minélfogva törvény erejét nem nyerte el soha.

E tényt, mely az előzmények után nagy mértékben meglepő, Werbőczy maga úgy magyarázza, hogy a megyékhez küldendő példányok leírása hosszú időt vett igénybe; mielőtt ezzel elkészültek Ulászló király Bécsbe utazott, midőn pedig Budára ismét visszaérkezett, bár el volt határozva a munkát közrebocsátani, szándékának végrehajtásában különféle ügyek megakadályozták, míg végre a halál elragadta.

¹⁾ A XIII. czikk.

²⁾ Mily rövid időt szentelhetett e két bizottság a munkálat megvizsgálásának, kitűnik onnan, hogy a király november 19-én kiállítja megerősítő oklevelét. Pedig az országgyűlési tárgyalások rendszerint több nappal a kitűzött határnap után szoktak megkezdetni, és az országos bizottság bizonyára nem azonnal küldetett ki.

³⁾ A Hármaskönyv a királyi megerősítő oklevelébe bele van foglalva.

Ezt beszéli el Werbőczy munkája előszavában, midőn azt három évvel utóbb sajtó útján közrebocsátja. ¹⁾

Azonban alapos okunk van fölteni, hogy a Werbőczy által említett körülményeken kívül más tényezők is befolytak a Hármaskönyv kihirdetésének elmaradására, és hogy ez épen nem volt a pusztá véletlennek műve.

Ulászló 1514. november 19-én erősítette meg a Hármaskönyvet, és csak a következő év mártius 7-én utazott el Budáról a fejedelmi összejövételre. Ha ezen idő alatt a példányok leiratásával nem is lehetett volna elkészülni, a munka tovább folytatható távolléte alatt, és miként egyéb okleveleket úgy ama példányokat is aláírhatta és megpecsételhette volna akár Pozsonyban és Bécsben, akár visszaérkezése után Budán. Mert (1515) octóber végén már székvárosában volt ismét, és csak a következő év mártius 13-án halt meg. Sőt ha Ulászló a Hármaskönyv kihirdetésétől csak a példányok lassú leiratása tartja vissza, ez halála után, II. Lajos alatt bizonyosan megtörtént volna.

Végre ezen akadályt könnyen elháríthatta volna Werbőczy; ha másként nem, a munka kinyomatása által, a mi három évvel utóbb különben is megtörtént.

De egyáltalán nem képzelhető, hogy a két évtizeden át sürgetett és türelmetlenül várt munkálatnak életbeleptetése ily jelentéktelen akadályon szenvedett volna hajótörést. Komoly nehézségeknek kellett tehát fölmerülniök, melyek a kihirdetést meghiúsították.

Minden oda mutat, hogy az udvar, és az olygarehia, melynek hozzájárulását csak a helyzet kényszerűsége csikarta ki, szándékos és tervszerű késedelem által akarta kijátszani Werbőczyt és pártját, és a Hármaskönyvet kihirdetni *vonakodott*.

Az valószínű, hogy az udvar a példányok elkészítésének nehézségeit használta föl okúl a késedelem igazolására. És könnyen érthető, hogy Werbőczy egész komolyan, mint valót, fogadta el azt. Ekként ugyanis lehetővé vált, hogy munkálatát a királyi megerősítéssel nyomassa ki, hogy továbbá az, mint a korona és a törvényhozás egyértelmű jóváhagyásával ellátott jogkönyv,

¹⁾ Megvan minden kiadásban és a Corpus Juris-ban is.

tényleg használatba vétessék. Ellenben, ha maga kimondja, hogy a király a kihirdetést szándékosan halasztotta el, ez által a Hármaskönyv jelentőségének és tekintélyének ártott volna.

Egyébkint a király, az országgyűlés eloszlása után, másként is kitüntette, hogy kész nyíltan szembe szállani Szapolyay Jánossal és pártjával. El lévén határozva közelebb személyesen találkozni Miksa császárral és Zsigmond lengyel királylyal, szoros családi összeköttetést hozni létre az ausztriai házzal, és biztosítani ennek örökösödési igényeit a magyar koronára: kétségkívül kilatást nyert, hogy szükség esetében külsegélyre is számíthat.

Így történt, hogy Ulászló nemcsak a Tripartitumot, hanem az 1514-ik évi *országgyűlés végzéseit sem hirdette ki*. Még a következő év nyarán sem voltak szétküldve.

Ez nagy fölháborodást idézett elő a köznemesség sorai-ban. Werbőczy és barátai szitották azt, és ki akarták zsákmányolni arra, hogy Ulászlót a törvénykönyv kihirdetésére kényszerítsék. Fölhívták tehát a köznemességet, hogy az országgyűlésen megajánlott hadi-adót ne fizesse meg. Ily indítvány könnyen viszhangra talált. A megyék egy része csakugyan megtagadta az adót.

A király az alatt Pozsonyban, hol fivére a lengyel király vendége volt, szokott közönyösségével fogadta az ország alsó részeiből érkező híreket. Werbőczy csakhamar meggyőződött, hogy a fegyver, melyet oly élesnek képzelt, eltompúl a király érzéketlenségén; míg ellenben az ország vallja annak kárát. A határszéli török basák fenyegető magatartása a véghelyek és különösen Jajcza körül erőlyes intézkedéseket tett szükségessé. A költséget pedig csak az adóból lehetett előteremteni, minthogy egyéb jövedelmi források rég kiapadtak. Ehez járúlt, hogy az adó megtagadása Szapolyay Jánosra is hátrányos volt, a kit minden adóforinttól tiz dénár illetett meg.

Ennek folytán Werbőczy megváltoztatta nézetét. És oda kezdett hatni, hogy az adót mindenütt hajtsák be. »Nem szabad — így szól Bihar-megyébe írt levelében — a sérelemért, melyet a törvényczikkek kihirdetésének megtagadása által szenvedünk, az egész ország veszélyeztetésével állani boszút. Isten csakhamar

másként segít rajtunk, ha mi is gondoskodunk magunkról és hiszen szolgálunk neki.«¹⁾

Vajjon mire számított, és mily eseménytől várta a fordulatot?

Alig tévedünk, midőn fölteszszük, hogy a súlyos köszvényben szenvedő király közel halálához kapcsolta reményeit. Ezen eset bekövetkeztével Lajos kiskorúsága idejére Szapolyay Jánost kormányzóvá választatni, oly hatalomkörrel, a milyennel Hunyady János volt fölruházva, a kiráyleány kezét és a gyermekkirály halála esetére a trónt részére biztosítani — ez volt a párt terve.

Azonban a három király bécsi összejövele épen e tervek meghíúsítására czélt. A kettős házassági és a kölcsönös örökösödési szerződés a magyar és osztrák uralkodó házak között, Miksa király gyámsága Lajos fölött és Anna hercegnőnek elküldése Insbruckba: mindez éreztette a Szapolyay párttal, hogy komoly küzdelmek napjai várokoznak reá.

Werbőczy ekkor arra határozta el magát, hogy *ítélőmesteri állását elhagyja*. Előbb az országbírói itélőmesteri tisztől válik meg, és Erdélybe megy Szapolyay Jánoshoz, kinek oldala mellett egy ideig mint a vajda itélőmestere működik, de csakhamar ezen hivataláról is lemond.²⁾

¹⁾ „Accepi — írja Werbőczy — Universitatem Nobilium illius Byhoriensis Comitatus nolle contributionem . . . reddere, eo quod articulos in . . . festi b. Luce Ev. Dieta conceptos sigillatos remittere recusasset. Eram quidem et ego cum ceteris fratribus meis eius opinionis et voluntatis: ubi tamen Regnum istud in extremo periculo . . . versari intellexi . . . meam opinionem et propositum mutavi. Unde in partibus quoque nostris huiusmodi contribucio ubilibet ian dicatur. Nam et alioqui si nunquam et nullibi hoc anno redderetur, et si Jajeza periclitaretur, . . . immo nullatenus articuli illi sigillarentur . . .“ Valpóól Bajoni Imréhez. Eredetije a Nemzeti Múzeum kézirat-gyűjteményében.

²⁾ 1514. december 13-án találjuk utolszor Werbőczyt Szapolyay János oklevelében így czímezve: »Judicis Curie Regie ac nostri Wayvodalis Prothonotarii.« 1515. szeptember 30-án Szapolyay János Déván Werbőczy István javára, egy az utóbbi által sajátkezüleg írt oklevelet állít ki, melyben már csak így czímezi: »nostri Wayvodalis Prothonotarii.« 1515. ápril 13-án Péter országbíró kiadványát már nem Werbő-

Mi bírta erre Werbőczyt, nem határozhatjuk meg. Szokás volt ugyan, hogy a nádor, országbíró és személynök halála után az illetőnek ítélőmestere beadta lemondását. De ezen eset nem forgott fenn. Mert Péter szent-györgyi gróf életben és hivatalban volt.

Visszalépésének csak két okát gondolhatjuk. Vagy azt, hogy Hármaskönyve kihirdetésének elmaradása miatt akarta neheztelését éreztetni az udvarral. Vagy pedig azt, hogy a közeledő nyílt párt küzdelemben nem akarta magát azon tekintetek által, melyeket hivatalos állása magával hozott, korlátoztatni.

Ulászló halála néhány hónappal utóbb bekövetkezett. A tiz éves Lajos követte a trónon. Az alsó nemesség az ország kormányát egy választandó kormányzóra kívánta bízni. Az udvari párt az elhunyt király által felkért két uralkodónak gyámságát és az általa kijelölt három főúrnak hatóságát igyekezett elfogadtatni. Több éven át folyt a küzdelem. A pártok soraiban gyakran történtek változások. A győzelem esélyei és az érdekek csábereje sokakat átvezettek az egyik táborból a másikba. De a harc mindvégig elkeseredett és kimenetele kétes volt.

Mindegyik a két párt közül elég erős volt arra, hogy meg-
hiúsítsa a másiknak igyekezeteit; és egyik sem volt oly erős, hogy a maga célzatait kivívja. A nemzet visszautasította a külföldi gyámok beavatkozását. Az aristokratia megakadályozta a kormányzó választását.

A kormány az országtanácsra bízott, melynek tagjai az országgyűlések által választattak, és pedig 12 a főrendek, 16 az alsó nemesség soraiból.

Werbőczy az országtanácsban nem foglal helyet. Kevés-
sel Lajos trónralépte után a *királyi személynök* tisztét nyeri el. ¹⁾ Ekként a birói hierarchia legmagasabb lépcsőinek egyikére, az ország rendes biráinak sorába emelkedik.

---

czy, hanem Henczelly írja alá. 1516. február 29-én Ulászló király egy oklevélben Werbőczyről így szól: »*pridem* Judicis Curie nostri ac par-
cium Regni nostri Traussylyanarum Prothonotarius.« (Mindezen oklevelek a kamarai levéltárban.) Hasonlag szól róla Ulászló egy 1516. mártius 2-án kelt oklevélben. (Hazai Okmánytár. II. 402. 1.)

¹⁾ Az első oklevél, melyben Werbőczyvel, mint királyi sze-

A köznemesség előtt tekintélye és súlya mindinkább növekedik; annak folytonosan ő ad irányt. A tolnai és bácsi gyűlések az ő elveit emelik diadalra. Az 1518-iki tolnai gyűlés másodizben adóztatta meg a jobbágyokat az ő javára; ugyanis sokféle »munkája, fáradsága és költségeit tekintetbe véve« minden jobbágytelekre öt denárt vetett ki. ¹⁾ Valószínű, hogy a köznemességet ezen bőkezű ajánlatra főleg a Hármaskönyv kinyomatása indította, melyet Werbőczy 1517-ben a maga költségén eszközölt. ²⁾ Bár a királyi kihirdetés végképen elmaradt, a Tripartitum csakhamar az ország minden részeiben tényleg elfogadtatott; és a bácsi országgyűlés jogérvényét föltételezván, kimondotta, hogy a peres ügyek annak értelmében ítéltessenek. ³⁾

V.

Ugyancsak a bácsi országgyűlés elhatározá, hogy a pápához és a császárhoz, a lengyel királyhoz és a velencei köztársasághoz követek küldessenek, kik a török ellen segélynyújtásra hívják föl a hatalmakat.

Ezen követségek vezetőivé és tagjaivá oly férfiak választattak, a kik a köznemességnek bizalmát bírták. A császárhoz és a pápához menendő követség fejévé Werbőczy jelöltetett ki. ⁴⁾ Mivel azonban Miksa az 1519-ik év első napjaiban kimúlt, egye-

---

mélynökkel találkozunk, 1515. szeptember 5-ikén van kiállítva. Lajos király a Dóczyak és a bányavárosok között fennforgó perben egyik bírónak nevezi. (A kamarai levéltárban.)

¹⁾ Werbőczy 1518. november 29-én Veszprém-megyét fölhívja az adónak behajtására, megemlítvén, hogy ez több megyében már megtörtént. Hivatkozik egy korábbi levelére, melyben előadta: »Causam et nationem, laboresque et fatigas ac expensas meas, quibus intuitis illi quinque denarii per totum hoc Regnum mihi fuerunt oblati.« (Horvát. 189 l.)

²⁾ Singrenius bécsi nyomdájában.

³⁾ A X. k. II. czikk. »Causae . . . secundum iura Regni scripta semper iudicentur.«

⁴⁾ Hogy a császárhoz is kellett volna mennie, maga említi 1518. november 13-án Veszprém-megyéhez intézett levelében. Horvát-nál 189 l.

nesen Olaszországba küldetett, és egy új föladat bízott reá: a szent-széket és a signoriát rábírní, hogy Lajosnak császárrá választatása mellett működjenek.

Werbőczy követtársai *Challovich Pál* ¹⁾ és *Fánchi Imre* valának. Bár a királyi kincstár annyira szegény volt, hogy az úti költségeket a győri püspök és más főpapok előlegezték, ²⁾ a követség kísérete szokatlanul számos vala: hetven személyből állott.

Mártius első napjaiban keltek útra, és e hó 20-án érkeztek Trevisóba. Innen hírnök által jelentették érkezésöket. Loredano Lőrincz doge a tanács ülésében fogadta a magyar hírnöket, kit azon nyilatkozattal bocsátott el, hogy a magyar urak a signoriának szívesen látott vendégei lesznek. Ugyanakkor szállást rendelt nekik a Dandolo palotában, és megtette méltó fogadásukra a szükséges intézkedéseket.

Mártius 22-én reggel húsz velencei nobili Malgherában várta be a magyar követeket, és Velenczébe kísérté öket.

Másnap ugyanazon nobilik által a tanács fényes teremébe vezettettek, hol a 83 éves doge szívélyesen kezét szorított velök.

Ekkor megszólalt *Werbőczy*, és *magyar nyelven* rövid üdvözlő beszédet tartott, melyet kíséretének egy papi tagja tolmácsolott. Ennek végeztével átnyújtották megbízó-levelöket, mely a signória titkára által olvastatott föl. Mire *Werbőczy* azon óhaj-tását fejezte ki, hogy küldetésének célját titkos ülésben adhassa elő. A doge azonnal eleget tett kívánatának. A pregadi tanács tagjait elbocsátotta. Csak a tizek tanácsa maradt együtt, és meghallgatta *Werbőczy* előadását.

Ő és társai — úgy mond — Miksa császár halála előtt nyerték küldetésöket, oly célból, hogy a hatalmakkal a török háború tárgyában értekezzenek. Ugyanis a magyar király, nem

¹⁾ Ki volt ez? nem tudjuk közelebbről meghatározni. X. Leo által 1519. május 25-én és június 19-én *Chanlowich*-nak neveztetik. Kérésére a pápa az egri egyház-megyei felnémeti, és egy zágrábi egyház-megyei templomnak búcsut engedélyez. (Theiner. Monumenta slavorum meridionalium 570, 1. ll.)

²⁾ Az 1521-iki országgyűlés XLVI. czikke az előlegezett összeg visszafizetéséről intézkedik.

akarván elszakadni a keresztyén hatalmaktól, visszautasította a szultánnak előnyös békeajánlatait. Ez annak következtében el van határozva Magyarországot megtámadni. Mivel pedig a magyarok egyedül nem képesek ellenállani, a keresztyén hatalmakhoz fordúlnak, és biztosan számítanak rá, hogy a pápa és a köztársaság nem fogják elhagyni.

Továbbá jelenti, hogy Lajos, Miksának halála után, igényt tart a császári koronára. Bemutatja Miksa azon oklevelének másolatát, melyben őt fiául fogadja, birodalmi helytartóvá és római királylyá nevezi, ¹⁾ és a melyre igényeit alapítja. Reméli, hogy Velence, mint Magyarországnak »egyik legrégebb barátja és szövetségese« támogatni fogja őt. Figyelmezteti a signoriát, hogy az utolsó háború alatt, midőn az összes európai hatalmak szövetkeztek Velence ellen, II. Ulászló nem csatlakozott hozzájuk, bár Miksa szüntelenül buzdította, hogy a kedvező körülményeket Dalmátia visszafoglalására használja. Íme itt az idő — úgy mond — a mikor a köztársaság viszonzhatja ama fontos szolgálatot.

A doge általános szólammal válaszolt. A magyar követek mindenkor szíves fogadtatásra számíthatnak Velenczében; és legfőképen a jelen esetben, midőn a signoria oly kiténő férfiakat üdvözöl. A mi kívánataikat illeti, kötelességszerűen előterjesztendi a nagy tanácsnak, és ennek végzését tudomásukra fogja hozni.

Mártius 24-én, míg a magyar követek Velence nevezetesegeit, különösen a szent Márk egyházának kincstárát, a hajó- és fégyvergyárt megsemmisítették, az alatt a pregadi tanács előterjesztésöket tárgyalta. 187 tanácsos volt jelen. A nagy többséggel, (166 szavazattal) hozott határozat értelmében, a doge biztosította a magyar követeket, hogy Velence minden időben őszinte barátja volt Magyarországnak, és soha sem mulasztotta el annak a török ellen segélyt nyújtani; a császár-választás alkalmából, már tekintettel a török veszélyre is, sikert kíván La-

¹⁾ Ezen okmányt a bécsi találkozás alkalmával állította ki. (Egykorú másolata az egyetemi könyvtárnak »Analceta S. XVI.« czímű kéziratában.)

josnak; mivel azonban a köztársaság és a választó fejedelem között szorosabb összeköttetés nem áll fenn, ügyét a signoria nem mozdíthatja elő; azt tanácsolja tehát, hogy a pápához forduljanak.

A magyar követek megnyugodtak ezen semmit mondó válaszbán, és nem tettek kísérletet positiv eredmény kiküzdésére.

Werböczy ezután még csak egy kéréssel fordult a dogehoz, a mely azonban nem volt political természetű. Szent-Ilona teteimeiből, melyek a köztársaság területén fekvő Monte Olivetón őriztettek, kért egy ereklyerészecskét. Mindazáltal válaszul azt nyerte, hogy az a kolostor tulajdonát képezi, minélfogva nem esik a signoria rendelkezése alá.

A magyar követek nem időztek tovább Velenczében. Más nap (mártius 26-án) Paduába utaztak, hol a velencei helytartó tiszteletteljesen fogadta őket és némi ajándékkal kedveskedett nekik. ¹⁾

Úgy látszik, útközben a többi olasz fejedelmeknél is tisztelegtek. Mert *Rómába* csak april 12-én érkeztek.

A fogadtatás, mely itt reájok várakozott, nem volt kedvező. Ugyanis megelőzte őket azon hír, hogy II. Lajos időközben a szultánnal fegyverszünetre lépett.

A pápa kijelentette, hogy ily körülmények között fölmentve tekinti magát a segélynyújtástól, a melyet egyébkint szükség esérére szívesen följárnál.

A császár-választás tárgyában folytatott alkudozások részleteiről és eredményéről nincs tudomásunk. Kétségtelen azonban, hogy a szent-szék nem volt hajlandó II. Lajos igényeit fölkarolni.

Hogy az eredmény ily kevésbé volt kielégítő, bizonyára nem múlt Werböczyn, a kiben sem a buzgalom, sem a megnyerő modor nem hiányzott. Giulio Medici bíbornok, még évek múltával, midőn *VII. Kelemen* név alatt Szent-Péter trónján ült, szíve-

---

¹⁾ A velencei senátus mártius 21—26-iki ülései *Marino Sanutónál*. L. Wenzel G. közleményét. Új Magyar Múzeum. II. 402—411. ll.

sen emlékezett vissza reá, a kit — úgy mond — »midőn szerényebb állásban valánk, megszerettünk.«¹⁾

Werbőczy és társai, X. Leo pápa által római lovagokká neveztetvén, május elején elhagyták az örök várost, és egy hónappal utóbb már Budán voltak.²⁾

VI.

Szelim szultán a vele 1519 elején kötött fegyverszünetet halálaig megtartotta. Utódja Szulejman, ki mindenekelőtt Rhodosz meghódítását tűzte ki céljául, hajlandónak nyilatkozott a fegyverszünetet megerősíteni. A magyar kormánytanács, mielőtt ez ajánlat tárgyában határozna, szükségesnek találta a kereszttyén hatalmak tanácsát kérni ki, és tudomást szerezni arról, vajjon háború esetére mennyiben számíthat segítségökre.

E célból V. Károly császárhoz és a német birodalomnak Wormsban tartandó gyűlésére követség küldetett. Tagjai *Balbi Jeromos* pozsonyi prépost és *Werbőczy* voltak, kikhez Csehország részéről Sternberg László cancellár csatlakozott.³⁾

1521. mártius elején keltek útra. Az ország szegénysége és szerény társadalmi állásuk daczára, nem akarták nélkülözni azt a külső fényt, melylyel a magyar főpapok és főurak a külföldön rendszerint fölléptek. Ezért saját csekély készletüket kölcsönként tárgyakkal egészítették ki. Így Werbőczy Bakacs bibornoktól ezüst kardkötőt és lószerszámot, továbbá négy ezüst tálát vett át,⁴⁾ a mi arra utal, hogy szándéka volt a magyar vendégszeretetet a birodalmi gyűlésen is érvényesíteni.

¹⁾ „Te, quem in minoribus constitutum dileximus.“ VII. Kelemen pápa 1524. február 20-án Werbőczyhez intézett levele. (Katona Historia Critica. XIX. 435. l.)

²⁾ A velencei köztársaság 1519. ápril 12., május 5. és június 17-én; továbbá Bon Alajos budai követnek június 12. és 28-án kelt jelentéseik.

³⁾ *Orio Lövincz* velencei követnek 1521. február 8-iki jelentése Budáról.

⁴⁾ Werbőczynek 1521. február 24-én Esztergomban kiállított térítvényét közli *Horvát István* i. m. 200. l.

Mártius végén érkeztek meg Wormsba, és ápril 3-án fogadtattak a németországi rendek által. Ez alkalommal *Balbi Jeromos* tartotta a beszédét.

Élénk színekkel ecsetelte Magyarország szenvedéseit és a veszélyeket, melyek a török részéről az egész keresztyénséget fenyegetik. Meleg szavakkal buzdította hallgatóit, hogy a magyar királynak mielőbb és minél jelentékenyebb segítséget nyújtsanak. Nemzeti hiúságukra is igyekezett hatni. »Az igazi, az ősi német erő — úgy mond — már rég elenyészett. Ti nem vagytok többé azok a germánok, kik harci dicsőség tekintetében a rómaiakat elérték, sőt talán felül is múlták.«¹⁾

De az ékes szónoklat hatás nélkül hangzott el a vallási mozgalom zajában, mely ekkor már betöltötte volt Németországot, és a birodalmi gyűlésnek figyelmét teljesen elfoglalta.

Ez volt ama nevezetes gyűlés, melyre *Luther Márton* a császár által megidéztetett. Ápril 16-án jelent meg Wormsban, és két nappal utóbb megjelenvén a birodalmi rendek előtt, ismeretes nyilatkozatában, erőteljesen kijelentette, hogy tanait visszavonni nem fogja. V. Károly azonnal ki akarta reá mondani a birodalmi száműzetést. De a mainzi érsek három napi halasztást eszközölt ki, mely utóbb két nappal meghosszabbított. Ezen idő alatt több oldalról kísérletek történtek Luthert rábírní, hogy mérsékeltebb nyilatkozat által a szakadás elhárítását lehetővé tegye.²⁾

A magyar követeknek is volt részük ez igyekezetben. Erre nemcsak vallásos buzgalmuk, hanem politicalai küldetésük érdeke is ösztönözte. Mert jól tudták, és a birodalmi rendek válasza is úgy hangzott, hogy a német birodalom, csak ha belső békéje vissza lesz állítva, nyújthat Magyarországnak segítséget.³⁾

¹⁾ Oratio habita in Imperiali Conventu Vuormacensi die tertia Aprilis 1521. per inelyti regis Hungariae et Bohemiae Oratores. 1521. (Kiadta Maximilianus Transylvanus. V. Károly titkára.)

²⁾ *Buchholz*. Geschichte Ferdinand des Ersten. I. 353. s. kk. 11. *Fridrich*. Der Reichstag zu Worms 1521. (München, 1871.) 56. s. kk. 11.

³⁾ A Wormsban lévő velencei követnek 1521. ápril 21-iki jelentése.

Balbi és Werbőczy könnyen találtak alkalmat megismerkedni a merész reformátorral; mire egy napon ebédre hívták meg magukhoz. Miután a trieri érseknél tartott értekezletek eredménytelenek maradtak, úgy látszik, a hazájukban tett tapasztalásokra támaszkodva, több sikert vártak az asztal fölött megindítandó barátságos eszmecsere-től. De ha talán a magyar borok hatását sem hagyták egészen számíttáson kívül, mindketten a műveltség oly magas fokán állottak, hogy Lutherrel szemben is tartózkodás nélkül bocsátkozhattak a legkényesebb kérdések tárgyalásába.

Az ebéd igen élénken folyt le. A magyar követek nem szorítottak arra, hogy Luthert egész általánosságban a pápa tekintélyének elismerésére intsek. Ők a vitás tantételek tüzetes tárgyalásába bocsátkoztak. Azonban, miként előre volt látható, nem érték célra; bár a többi vendégek őket ítelték a vitában győzteseknek, és ők maguk is Lutherről igen becsmérőleg nyilatkoztak, »esztelen és tudatlan embernek hirdették.«¹⁾

Werbőczy még mielőtt Wormsba utazott, tájékozva volt a fenforgó kérdések körül, és a Luther ellen közrebocsátott vitáiratokat is tanulmányozta. Egyik kiváló mértékben nyerte meg tetszését. Ez egy olasz domonkos-rendű szerzetesnek munkája. Midőn tehát értesült, hogy a példányok elfogytak, elhatározá az »az arany könyvet« saját költségen újra kinyomatni.

Singrenius bécsi nyomdászt bízta meg a munka kiadásával, kinek a nyomdai költségek fejében ötven aranyat adott át, oly utasítással, hogy a példányokat ingyen terjeszsze.²⁾

---

¹⁾ Ezen érdekes részleteket *Hieronimus Alexander* pápai nuntiusnak köszönhetjük, ki Wormsból Rómába küldött jelentésében, többi között írja: »Quello Messer Stefano, che fu altre volte ambasciatore a Roma et Balbo . . fecero buona opera contra quel ribaldo, perche lo invitano a pranzo, et haveano trovato indotto, et lo exhortarono a ridursi alla bona via, non solamente pregandolo, ma ancora demonstrandoli evidentemente molti suoi errori; et che volendo Luther rispondere, si porto male, come dicono li astanti; che li Ambasciatori dissero poi a Cesar, et a tutta questa Corte, che lhavcano trovato et indotto et paccio.« *Friedrich. Der Reichstag zu Worms. 1521.* (München, 1871.) 85. l.

²⁾ A pápai nuntius idézett jelentésében olvassuk: »Messer Stefano

Ezen polemicus munka nem volt az első irodalmi termék, mely megjelenését Werbőczy bőkezűségének köszönhetette. Már az előtt is a tudomány pártolásáról ismeretes volt. Különösen a bécsi írói körökkel állott szorosabb összeköttetésben. Singrenius híres bécsi nyomdász Werbőczy kiváló tisztelőihez tartozott. Ő nyomatta ki 1517-ben *Hármaskönyvét*, és ugyanazon évben egyik kiadványát, *Petronius Arbiter* satiráját neki ajánlotta.¹⁾

Werbőczy gyakran megfordult házában, mely a bécsi tudós férfiaknak gyűlhelye volt. Ezek közül többekkel megismerkedett.²⁾ És különösen egy szent-ferencz-rendű szerzetessel az olasz Camers Jánossal baráti viszonyban állott.³⁾ Ez az egyetemen a scholastica theologia tanára volt, de különösen a classici tudományok fölvirágoztatása körül, mint számos latin író munkáinak kiadója és magyarázója, szerzett magának érdemeket.

Ambasciator Ungharo per zelo di santa fede ha donato 50 ducati d'oro ad un impressor di Vienna, accioche il libro del frate Ambrosio et lo disseminasse per tutto.« Ezzel özshangzásban áll az, a mit Werbőczy a munka elé helyezett, Lajos királyhoz szóló Bécsben 1521. mártius 2-án kelt ajánló levélben mond. A munka czíme: »Ad Carolum Max. Imperatorem et Hispaniorum Regem, fratris Ambrosii Cath. Ordinis Praedicatorum Apologia pro veritate Catholicae et Apostolicae fidei ac doctrinae, adversus impia ac valde pestifera Martini Lutheri dogmata.« Elkészült 1521. ápril 27-én. (Negyedréttü 315 lap.)

¹⁾ Elismerésül azért, hogy a *Tripartitum* kinyomatása után „munere, quod excellentia miserat tua satis superque ornato et decenti, forem ornatus.«

²⁾ Ilyen volt *Frater Chrysologus de Valle Maria*, ki 1518-ban kiadott »*De linguarum scientie utilitate jucunditateque*« czímű munkájában Werbőczyt is azok közé sorozza, kik sok nyelven beszélnek, és megjegyzi: »*quemve nuper in edibus compatri et fautoris mei . . . Singrenii sepuis videndi et colloqui fortuna mihi contigit.*«

³⁾ Tulajdonképeni neve *Joannes Ricutius Vellinus*. A Camers nevet szülői városától, Camerintól, vette föl. Ez 1520-ban Werbőczyhöz intézett ajánló levelében többi között írja: »*Condignas amici laudes locis oportunioribus reseruamus . . . Similibus te quoque lectionibus oblectatum fidem faciunt inter caetera tot ad me variis temporibus scriptae litterae.*«

Werbőczy ezen kiadásokban segítette őt, ¹⁾ s ez viszont 1514-ben három és 1520-ban egy negyedik munkáját Werbőczynek ajánlva bocsátotta közre. Ezen munkák között az egyik Janus Pannoniusnak tiz elegiáját tartalmazza, melyet Werbőczy kutatott föl és küldött Bécsbe barátjához, hogy sajtó alá rendezze. ²⁾

---

¹⁾ 1520-ban írja róla: »Tacco, praesentia quantis, qualibusque is me muneribus honestauerit.«

²⁾ A Camers által Werbőczynek ajánlott munkákat tüzetesen ismerteti gróf *Kemény József*. (Irodalmi Berek. 106 s kk. ll.)

FRAKNÓI VILMOS.